

Aanpak omgevingskwaliteit landelijk gebied

- toelichting op praatplaat versie 14 november 2025

Inleiding

Deze aanpak is bedoeld om professionals die gebiedsprocessen ontwerpen of begeleiden te ondersteunen bij het opstellen van een plan van aanpak voor de doorontwikkeling van het landelijk gebied. Een aanpak waarbij een goede omgevingskwaliteit een van de aandachtspunten is.

In deze aanpak voor het landelijk gebied verbinden we de verschillende fases van een gebiedsproces aan concrete instrumenten die je kunt inzetten om opgaven die ruimte vragen in het landelijk gebied te realiseren met een bij het gebied passende omgevingskwaliteit. De aanpak kan helpen bij het vormgeven van een gebiedsproces dat op voldoende draagvlak kan rekenen, omdat gebruikers waarde hechten aan een goede omgevingskwaliteit. Zo kan ook de besluitvorming soepeler verlopen door gezamenlijk te prioriteren en keuzes te maken op het juiste moment. De aanpak focust op het schaalniveau van een gebied en het gebiedsproces waarin beleid, opgaven en projecten samenkomen.

Omgevingskwaliteit

De Omgevingswet heeft tot doel het, met het oog op duurzame ontwikkeling, en in onderlinge samenhang, bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit én doelmatig beheeren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke functies. Omdat de maatschappij meer verwacht van de fysieke leefomgeving dan veiligheid en gezondheid is 'een goede omgevingskwaliteit' opgenomen in de centrale doelstelling. Dit duidt op het belang van aspecten als cultureel erfgoed, architectonische kwaliteit van bouwwerken, stedenbouwkundige kwaliteit en kwaliteit van natuur en landschap. Het gaat daarbij zowel om de menselijke beleving van de fysieke leefomgeving als om de intrinsieke waarden die de maatschappij toekent aan de identiteit van gebieden en aan dier- en plantensoorten.

Uit 'Memorie van toelichting Omgevingswet', 2015

Het begrip 'omgevingskwaliteit' gaat over de synthese van de leefomgeving in zijn natuurlijke staat met alle natuurlijke processen die nodig zijn voor het voortbestaan van de planeet (natuur), en alles wat daar door mensen mee gedaan is of wordt (cultuur). Het gaat hierbij om het belang van cultureel erfgoed, architectuur, stedenbouw en de kwaliteit van landschap en natuur. Daarom is altijd sprake van een combinatie van herkomstwaarde (historie en identiteit), gebruikswaarde (functionele behoeften en mogelijkheden), belevingswaarde (ruimtelijke ervaring en thuis voelen) en toekomstwaarde (duurzaamheid en veerkracht).

Uit 'Samen werken aan omgevingskwaliteit', advies voor Nationaal Programma Landelijk Gebied, 2023.

Goede omgevingskwaliteit is niet vrijblijvend

Het Rijk heeft expliciet het doel geformuleerd dat opgaven met omgevingskwaliteit tot stand gebracht moeten worden. Deze verantwoordelijkheid voor een goede omgevingskwaliteit is vastgelegd in de Omgevingswet als maatschappelijk doel met een zorgplicht voor iedereen.

Goede omgevingskwaliteit is geen vanzelfsprekendheid

Het streven naar goede omgevingskwaliteit is een continu proces met betrokkenen, waar mensen leren, proberen, creëren en innoveren. Het is belangrijk om blijvend te werken aan omgevingskwaliteit omdat het de identiteit en leefbaarheid van een gebied versterkt en toekomstbestendig maakt. Het gesprek over een goede omgevingskwaliteit kan de ontwikkelingen voor het landelijk gebied een positieve impuls geven. Het kan bijdragen aan het maatschappelijk draagvlak voor verandering en op deze manier ook doorslaggevend zijn voor het behalen van doelstellingen op het gebied van landbouw, natuur, water en klimaat.

Wat ging hieraan vooraf

In 2023 bracht het (IM)Pact-netwerk, onder aanvoering van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit en Vereniging Deltametropool op verzoek van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) het advies ‘*Samen werken aan omgevingskwaliteit in het landelijk gebied*’ uit. Dit advies geeft richting aan het verankeren van omgevingskwaliteit bij de doorontwikkeling van het landelijk gebied. In het ‘*Ontwerp Nationaal Programma Landelijk Gebied*’ (NPLG), is omgevingskwaliteit opgenomen als verbindend principe. Dit programma is ondertussen door het kabinet ingetrokken. Desondanks zijn voor het landelijk gebied op decentraal niveau meerdere gebiedsgerichte aanpakken en processen opgestart.

De Regieorganisatie Transformatie Landelijk Gebied (RTLG) heeft ter ondersteuning aan deze processen in 2024 een ‘[Instrumentenkoffer omgevingskwaliteit landelijk gebied](#)’ ontwikkeld met een set uitgewerkte instrumenten die je in een gebiedsproces in kunt zetten om te zorgen voor een goede omgevingskwaliteit. Daarnaast heeft het College van Rijksadviseurs (CRa) in opdracht van RTLG een ‘[Verkenning Ontwerpkracht Landelijk Gebied](#)’ laten uitvoeren en daarover het ‘[Advies over ontwerpkracht in het landelijk gebied](#)’ uitgebracht.

Een gebiedsgerichte aanpak

Een gebiedsproces vraagt om een gebiedseigen op dialoog gerichte aanpak

De gebiedsgerichte aanpak is essentieel om beleidsopgaven, lokale wensen en lopende projecten te integreren tot een gezamenlijke toekomstvisie die past bij de identiteit van het gebied. Dit maakt het een belangrijk procesinstrument voor het landelijk gebied, waar vaak meerdere opgaven samenkomen. Hoewel gebiedsprocessen meestal door overheden worden geïnitieerd en begeleid, kunnen ook samenwerkingsverbanden zoals gebiedscoöperaties hierin het voortouw nemen. Het gaat erom dat je een goede omgevingskwaliteit als gezamenlijk doel voor ogen houdt.

De fases van een gebiedsproces die genoemd worden in deze aanpak geven slechts richting. Het belangrijkste is het creëren van samenhang en continuïteit tussen verkenning en visievorming (beleid) en de uitvoering. De verschillende fasen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De kwaliteitsaanpak zorgt voor samenhang tussen de verschillende fasen via een doorlopende cyclus. Strategie, beleid en een gebiedsvisie vormen de basis, terwijl uitvoering, toezicht, monitoring en evaluatie hieraan terugkoppelen. Het is een continue wisselwerking. Zo wordt het beleid steeds beter afgestemd op wat in de praktijk nodig is. Dus niet lineair, maar cyclisch en meer organisch in plaats van systemisch.

Waar je ook begint in het proces, zowel in tijd als ruimte, je richt je op het gebied en de kwaliteit van de leefomgeving. Houd daarbij rekening met de afstand en het verschil in kennisniveau tussen de systeemwereld van beleidsmakers en de leefwereld van de mensen in het gebied. Aandacht voor verbinding tussen deze twee werelden met behulp van dialoog en verbeelding is daarbij nodig. In lijn met de [ruimtelijke kwaliteitsaanpak van Mooi Nederland](#) staat de dialoog over omgevingskwaliteit centraal. Deze aanpak richt zich op het vinden van synergie tussen herkomstwaarde, gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. De dynamiek in een gebiedsproces is vaak veelzijdig en complex. Daarmee is deze aanpak omgevingskwaliteit voor gebiedsprocessen in t landelijk gebied een specifieke aanvulling op de kwaliteitsaanpak die door Mooi Nederland is ontwikkeld. Ze helpt om op het juiste moment de juiste vragen te stellen en voort te bouwen op eerdere stappen. Ontwerpkracht speelt hierin een sleutelrol: het helpt complexe vraagstukken te ontrafelen, herschikken en verbeelden, zodat gezamenlijk gewerkt kan worden aan een nieuwe, gedragen visie.

De gebiedsgerichte kwaliteitsaanpak voor het landelijk gebied vraagt om een dialooggerichte werkwijze en een integrale benadering. Door opgaven, belangen en projecten slim en in een vroeg stadium te verbinden, kunnen tijdig kansen worden benut zonder het proces onnodig te vertragen. Een integrale, gebiedseigen kwaliteitsaanpak leidt doorgaans tot breder draagvlak en biedt mogelijkheden om financiële middelen efficiënter in te zetten, bijvoorbeeld via een gebieds- of landschapsfonds. Dit versterkt het gezamenlijke eigenaarschap en draagt bij aan de omgevingskwaliteit, leefbaarheid en toekomstbestendigheid van het landelijk gebied.

Zorg voor continuïteit

De aandacht voor omgevingskwaliteit kan in de overgang van stappen in het proces of door wisselingen in bestuur of betrokkenen verloren gaan. Een vanaf het begin opgezette en continu lopende kwaliteitsdialoog kan helpen om de ambities en doelen vast te houden. Smart Rivers heeft een kwaliteitssestafette ontwikkeld die een praktisch handvat biedt om landschap en ruimtelijke kwaliteit effectief te borgen binnen grote programma's en transitie. Hoewel het is ontwikkeld voor rivierprojecten, wordt de Kwaliteitssestafette inmiddels gezien als een bruikbaar instrument voor andere grote regionale opgaven zoals energietransitie, stikstof, waterbeheer, landbouwonwikkelingen, woningbouw en infrastructuur. De principes van de kwaliteitssestafette zijn opgenomen in de aanpak.

De zeven kernprincipes van de Kwaliteitssestafette

1. Eindkwaliteit is een expliciet doel – kwaliteit is duidelijk gebaseerd en ingebed vanaf het begin.
2. Kwaliteit is verbonden met andere belangen – er is integratie met andere domeinen zoals economie, landbouw, natuur.
3. Kwaliteit is uitgewerkt in een normerend en inspirerend kader – duidelijk en aansprekende richtlijnen.
4. Kwaliteit heeft altijd een eigenaar met autoriteit en zeggenschap – er is altijd iemand verantwoordelijk.
5. Het ontwerpproces vormt het hart van een projectprogramma – ontwerp krijgt een centrale rol.
6. Er is een financiële dekking voor kwaliteit – budgettaire wordt ingebouwd.
7. Kwaliteit staat altijd op de agenda – bij alle stappen van uitwerking en uitvoering wordt kwaliteit meegenomen.

Van: <https://www.smartrivers.nl/de-kwaliteitssestafette/>

Kwaliteitsdialoog versterkt door ontwerpkracht

Aanpak omgevingskwaliteit landelijk gebied

De aanpak gaat in de basis over het doorontwikkelen van het landelijk gebied met omgevingskwaliteit en kan ingezet worden om de vele opgaven die in het landelijk gebied spelen effectief met elkaar te verbinden.

De aanpak stelt het gesprek over de doorontwikkeling van het gebied met omgevingskwaliteit centraal en geeft daarbij vragen die je tijdens de verschillende fases in een gebiedsproces met elkaar kunt beantwoorden en wat het gewenste resultaat is. Daarnaast wordt per fase aangegeven welke instrumenten ingezet kunnen worden en is er aandacht voor kwaliteitsadvisering gedurende het gehele proces. De kwaliteitsdialoog kun je op elk gewenst moment aan je eigen proces koppelen.

De aanpak wordt stapsgewijs weergegeven in bijgevoegde illustratie.

Een gebiedsthermometer om regelmatig het sentiment en de betrokkenheid te peilen

De gebiedsthermometer is een specifiek instrument binnen de kwaliteitsaanpak van gebiedsprocessen in het landelijk gebied. Het meet periodiek de “temperatuur” van het gebied door het sentiment en de betrokkenheid van ondernemers, bewoners en andere belanghebbenden te peilen. Deze continue peiling versterkt de omgevingskwaliteit door regelmatig inzicht te geven in wensen en zorgen, zodat projectteams en overheden van planvorming tot uitvoering gericht kunnen bijsturen en in gesprek blijven met de omgeving.

De gebiedsthermometer fungeert daarmee als een vroegtijdig signalerings- en dialooginstrument: eventuele knelpunten of afnemend draagvlak worden snel zichtbaar. De inzichten houden het proces wendbaar en het draagvlak intact, doordat beslissingen, beleid en plannen tijdig kunnen worden bijgesteld op basis van feedback. Bovendien verbindt de thermometer de principes van omgevingskwaliteit met de samenleving: hij laat zien hoe mensen de identiteit (herkomstwaarde), het praktisch gebruik (gebruikswaarde), de beleving (belevingswaarde) en toekomstbestendigheid (toekomstwaarde) van het gebied ervaren.

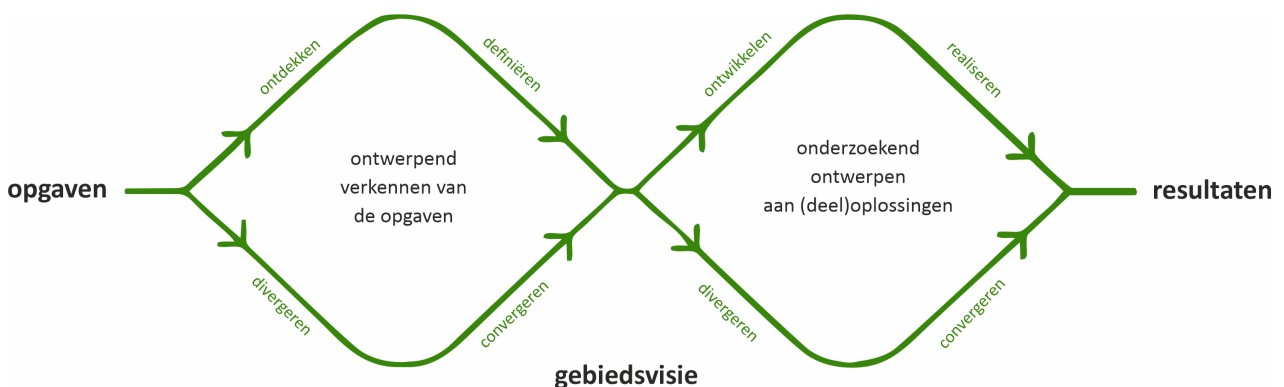
Ontwerpateliers als ankerpunten in de dialoog

Ontwerpateliers spelen een belangrijke rol in de kwaliteitsaanpak voor het landelijk gebied. Een ontwerpatelier is een vorm van ontwerpkracht die je in kunt zetten. Het is veelal een moment waar verschillende mensen en belangen bij elkaar gebracht worden om samen op een ontwerpende manier naar een gebied en/of opgave te kijken. Je kunt een atelier op verschillende momenten in het gebiedsproces inzetten. Om op een ontwerpende manier de opgave en het gebied te verkennen, maar ook om onderzoekend te ontwerpen aan ideeën en mogelijke oplossingen. Ook als een proces vastgelopen is kan het een manier zijn om ruimte te creëren en weer in beweging te komen. Ze vormen ankerpunten in het gebiedsproces: momenten waarop je in een vrije setting samen reflecteert op actuele vragen en richting kiest.

Een krachtig middel binnen ontwerpateliers is verbeelding, bijvoorbeeld met kaarten en inspirerende ontwerpen. Door karakteristieken, kansen en ideeën letterlijk op de kaart te zetten, worden deze concreet en bespreekbaar. Dit ondersteunt de dialoog en maakt toekomstige ontwikkelingen inzichtelijk. Je zet ateliers idealiter al in de beginfase van het gebiedsproces in. In een atelier ontstaat ruimte om op een andere manier met elkaar naar de opgaven te kijken. Zo ontstaat ook ruimte om ook de initiatieven die niet binnen het beleid passen voorstelbaar te maken. Dit vraagt soms om beleidsruimte, bijvoorbeeld via een omwisselbesluit of het uitdaagrecht.

Ontwerpateliers zijn vaak onderdeel van een breder ontwerpend onderzoek. Ontwerpend onderzoek is een zeer behulpzaam instrument in een gebiedsproces, omdat het helpt de samenhang van opgaven en denkrichtingen in beeld te krijgen. Het is daarbij belangrijk om het goed te positioneren en het resultaat te verankeren in (besluitvormings)processen en beleid. Er zijn te veel voorbeelden van ontwerpend onderzoek waar iedereen enthousiast over is, maar wat onvoldoende is verankerd in een vervolg. Dan kan het ook een risico zijn om draagvlak in het gebied weer te verliezen.

De Double Diamond-methodiek is hierbij een bruikbaar hulpmiddel: eerst verkennen en divergeren, daarna keuzes maken en convergeren. Op deze manier kan ontwerpend onderzoek en ontwerp worden ingezet om te komen tot een gedeeld beeld van de gebiedsopgave(n), nieuwe perspectieven en/of passende oplossingen. Deze aanpak helpt om samen met gebiedspartners de opgave te doorgronden en toe te werken naar concrete voorstellen.

Experts uit het gebied kunnen helpen om samen te werken aan omgevingskwaliteit

Deskundigheid uit het gebied zelf kan een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van omgevingskwaliteit. Regionale en lokale kwaliteitsadviseurs, landschapsarchitecten en andere lokale experts beschikken over kennis van het gebied en kunnen helpen om op inhoud én procesniveau waarde toe te voegen. Door hun inbreng worden plannen beter afgestemd op de karakteristieken en kwaliteiten van het landschap en ontstaat er meer draagvlak.

Het inzetten van lokale deskundigen als adviseurs betekent dat gezaghebbende en goed onderbouwde adviezen worden gegeven over doelen, kaders en ingrepen in het gebied. Zij kunnen optreden als sparringpartner voor initiatiefnemers, gemeenten en andere partijen, en helpen om integrale afwegingen te maken. Afhankelijk van de fase en behoefte kunnen deze experts een begeleidende, adviserende of toetsende rol vervullen. Een duidelijk omschreven opdracht is daarbij essentieel. Binnen de gebiedsgerichte aanpak wordt onderscheid gemaakt tussen procesgerichte, strategische en ontwerp- of beoordelingsgerichte kwaliteitsadvisering. De inzet van deskundigheid uit het gebied zelf versterkt al deze vormen en zorgt ervoor dat omgevingskwaliteit een gezamenlijke opgave wordt, gedragen door mensen die het gebied van binnenuit kennen.

Een goede inventarisatie en analyse in het begin is belangrijk

De kwaliteitsaanpak start met een goede analyse van wat er speelt in het gebied, wie er betrokken zijn en wat nodig is om de dialoog goed te kunnen voeren. Het begint met het in kaart brengen van de maatschappelijke opgaven en individuele lopende projecten in het gebied. In welke fase bevinden zij zich? Wie zijn betrokken? Waar kan samenwerking ontstaan? Hierbij is het van belang te onderzoeken of een opgave eenvoudig kan worden ingepast, of dat er kansen zijn om opgaven te koppelen aan lopende projecten of andere opgaven. Wanneer opgaven en lopende projecten samenkomen, wordt het noodzakelijk om integraal en gebiedsgericht te werken. Tegelijkertijd wordt bekeken welke principes leidend zijn voor het proces. Naast de drie principes uit de aankomende Nota Ruimte kun je dan denken aan water en bodem als basis en gebiedsspecifieke principes.

Leidende principes

De grote ruimtelijke opgaven vragen om nieuwe oplossingen en een rechtvaardige verdeling van de schaarse ruimte met een balans tussen lusten en lasten. Daarom hanteert de Nota Ruimte van het Rijk drie leidende principes:

1. *Meervoudig ruimtegebruik*: Ruimte is schaars en waardevol. We zoeken waar het kan naar mogelijkheden voor functiecombinaties en naar efficiënt ruimtegebruik met behoud van ruimtelijke kwaliteit.
2. *Gebiedskenmerken centraal*: We beschermen en benutten wat er is en ontwikkelen nieuwe, onderscheidende ruimtelijke kwaliteit. We werken aan lokaal en regionaal passende oplossingen.
3. *Zoveel mogelijk voorkomen van afwentelen*: We schuiven problemen niet zonder meer door naar elders of naar toekomstige generaties en we streven naar een rechtvaardige verdeling van de lusten en lasten.

Uit 'Ontwerp-Nota Ruimte', Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

<https://www.ruimtelijkeordening.nl/onderwerpen/nota-ruimte>

Vervolgens wordt bestaand beleid geanalyseerd: denk aan omgevingsvisies, programma's, verordeningen en nota's die ambities en kaders geven voor omgevingskwaliteit. Daarnaast breng je bestaande structuren voor kwaliteitsadvisering in beeld; vaak zijn er al adviseurs of gremia actief op verschillende schaalniveaus.

Tot slot bepaal je wie betrokken moet worden in de kwaliteitsdialoog. Op welk moment in het proces betrek je ze en welke invloed hoort daarbij. Een gedegen stakeholders- of netwerkanalyse helpt om relevante gebiedspartijen in beeld te krijgen. Het resultaat van deze startfase is een reeks analyses en een plan van aanpak voor het proces: een ontwerp voor hoe en met wie je wanneer de kwaliteitsdialoog gaat voeren.

Op basis van de gebiedsopgaven en de verschillende belangen kan een deskundig team worden samengesteld om het proces en de dialoog te ondersteunen. De samenstelling van dit team hangt niet alleen af van de fysieke kenmerken van het gebied, maar ook van de verwachte weerstand en eventuele belangentegenstellingen. Hierdoor kunnen naast bijvoorbeeld een landschapsarchitect ook een antropoloog of financieel expert onderdeel uitmaken van het team.

Spelregels voor een goede dialoog

Het is belangrijk om samen afspraken te maken over hoe je het gesprek voert. Dat doe je bijvoorbeeld aan de hand van spelregels, waarden en werkprincipes die bijdragen aan een open en constructieve dialoog. Voorbeelden hiervan zijn:

- Erken verschillen in belangen en zoek naar gedeelde waarden als basis voor het gesprek.
- Geef ruimte aan diverse perspectieven en zorg dat iedereen zich gehoord voelt.
- Zorg voor een gedeeld kennisniveau: leg vaktaal uit, gebruik begrijpelijke taal en vermijd jargon.
- Bied ruimte aan zorgen, twijfel en weerstand – ook dat hoort bij het proces.
- Benader de leefomgeving niet alleen functioneel, maar als iets dat betekenisvol is voor gebruikers.
- Zet verbeelding (bijvoorbeeld kaarten, scenario's of schetsen) in om mogelijke toekomsten tastbaar te maken.
- Stimuleer gedeeld eigenaarschap: deelnemers voelen zich verantwoordelijk voor het resultaat.
- Werk toe naar heldere vervolgstappen en gezamenlijke keuzes.
- Evalueer het proces regelmatig en stel bij waar nodig.

De juiste vragen op het juiste moment

Elk gebiedsproces kent een aantal fasen. In de aanpak wordt per fase een suggestie gedaan voor de vragen die je in dialoog kunt brengen. Om te zorgen voor de borging van omgevingskwaliteit in je hele proces is het nodig om per fase vast te leggen wat je met elkaar hebt afgesproken. De aanpak geeft per fase een aantal mogelijkheden om dat te doen.

1. Voorbereiden

Wat verstaan we onder omgevingskwaliteit?

Omgevingskwaliteit is een abstract begrip. Het gaat om de synergie tussen herkomstwaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde. Samen geven deze vier waarden richting aan hoe we het verleden koesteren, het heden benutten, de toekomst veiligstellen en de omgeving betekenisvol ervaren. In het gebied komt dat tot leven en wordt dat concreter gemaakt. Daarom bepaal je in de eerste plaats met elkaar wat wordt begrepen onder omgevingskwaliteit. Dit zorgt voor een gedeeld beeld en helpt bij het maken van keuzes voor de inrichting en ontwikkeling van het gebied.

Wat leeft er in het gebied?

Het is belangrijk om vroegtijdig te weten wat er leeft in het gebied. Heb daarbij aandacht voor de (voor-)geschiedenis, verbanden met andere trajecten en de relaties en verbindingen die er in het gebied zijn. In hoeverre staat het gebied open voor verandering of is er juist veel weerstand? Dit doe je in het begin, maar moet je gedurende het proces steeds weten. Daarom wil je regelmatig het sentiment en de mate van betrokkenheid peilen. Het instrument dat daarbij hoort is de 'gebiedsthermometer'.

Welke opgaven spelen hier en hoe kunnen we die met elkaar verbinden?

Bij het begin heb je al bepaald welke opgaven je meeneemt in het gebiedsproces. Nu ga je vooral in gesprek over de samenhang tussen deze opgaven en lopende projecten. Hoe kunnen ze met elkaar verbonden worden? Door verbindingen te leggen, ontstaan slimme combinaties en geïntegreerde oplossingen die bijdragen aan een toekomstbestendig gebied.

Wat is onze (toekomstige) beleidsruimte voor omgevingskwaliteit?

Na het analyseren van het bestaande beleid is het tijd om samen het gesprek aan te gaan over hoe je ruimte kunt maken voor het realiseren van goede omgevingskwaliteit. Beleid en regelgeving kan 'in de weg zitten' om kansen voor het gebied te benutten. Door dit bespreekbaar te maken, kun je samen verkennen waar de beleidsruimte zit en hoe je deze kunt benutten om kansen voor het gebied mogelijk te maken. Dit geldt voor alle niveaus en alle partijen. Inventariseer ook randvoorwaarden als geld, capaciteit en mandaat. Zo ontstaat er ruimte voor maatwerk en slimme oplossingen die passen bij de uitgangspunten en opgaven van het gebied.

Resultaat:

Een procesaanpak en narratief voor het gebied die iedereen begrijpt en waarbij omgevingskwaliteit als expliciet doel een plek krijgt. Een kwaliteitscultuur en – team met aandacht voor organisatiekwaliteit (governance), proceskwaliteit en productkwaliteit.

2. Verkennen

Hoe belangrijk vinden we omgevingskwaliteit (grondhouding)?

Wat zijn de kwaliteitsdoelen in het provinciale programma of gebiedsproces en waar ligt de focus. Samen met gebiedspartners kan gekeken worden of aanpassing of aanscherping voor het specifieke gebied nodig.

Dit is ook het moment om (de rollen van) alle stakeholders te bepalen. Specificeer daarbij ook de rol van de betrokken overheden en stem de ambities en doelen af met lokaal beleid zoals omgevingsvisies of programma's.

Welke instrumenten hebben we nodig om te sturen op omgevingskwaliteit tijdens het verkennen en visievormen?

Dit is het moment om de instrumentenkoffer te gebruiken. Welke instrumenten heb je nodig voor een goede verkenning? Welke instrumenten kun je inzetten om een visie te vormen. Bepaal gezamenlijk de inzet van (sleutel)instrumenten waarbij gezocht wordt naar samenhang. De basis kan liggen bij instrumenten in bestaand beleid, maar het kan ook nodig zijn om instrumenten te ontwikkelen of verankeren in beleid. Dit punt en het volgende geef je mede vorm in afstemming met het dagelijks bestuur: gedeputeerde staten en betrokken colleges.

Wat is de huidige omgevingskwaliteit in het gebied en welke waarden horen daarbij?

Het is belangrijk om samen in beeld te brengen welke waarden in het gebied aanwezig zijn, daarbij is een duidelijke afbakening van het gebied belangrijk. Denk aan ecologische, cultuurhistorische, economische en landschappelijke waarden. Deze waarden kun je verder betekenis geven door ze te verbinden met de herkomstwaarde (wat het gebied gevormd heeft), toekomstwaarde (wat het gebied kan bijdragen aan toekomstige opgaven), gebruikswaarde (hoe het gebied gebruikt wordt) en belevingswaarde (hoe mensen het ervaren).

Resultaat:

Een breed gedragen ambitie ten aanzien van omgevingskwaliteit vastgelegd in bijvoorbeeld een intentieovereenkomst. Daarnaast een product met waarden en kwaliteiten van het gebied, bijvoorbeeld een waardenkaart naast de opgavenkaart.

3. Visie vormen

Wat vraagt de toekomst van ons?

Toekomstdenken gaat over verder vooruitkijken en je inbeelden wat het gebied en de mensen dan nodig hebben. Het helpt ons om niet alleen te reageren op wat er nu gebeurt, maar ook om ons voor te bereiden op wat er nog kan komen en rekening te houden met toekomstige generaties. Het schept ook ruimte in het denken over de huidige opgaven. Bij toekomstdenken gaat het dus niet om het voorspellen van de toekomst, maar om samen verschillende mogelijkheden te onderzoeken en het denken in het nu op te rekken.

Wat zijn onze kwaliteitsdoelen en principes?

Kwaliteitsdoelen en principes richten zich op het versterken van de ruimtelijke samenhang, ecologische veerkracht en landschappelijke identiteit van het landelijk gebied. Wij streven naar een duurzame inrichting waarin natuur, landbouw, waterbeheer en leefbaarheid in balans zijn. Dit vraagt om een integrale aanpak, waarbij we gebiedspartners ontmoeten die aan toekomstbestendige oplossingen werken die zowel functioneel als esthetisch waardevol zijn.

Welke instrumenten hebben we nodig om te sturen op omgevingskwaliteit in de uitwerking- en realisatiefase?

Dit is het moment om de instrumentenkoffer te gebruiken. Welke instrumenten passen bij de ambitie en gestelde doelen? Bepaal gezamenlijk de inzet van (sleutel)instrumenten waarbij gezocht wordt naar samenhang. De basis kan liggen bij instrumenten in bestaand beleid om vervolgens aan te vullen waar dat nodig is. Dit punt en het volgende geef je mede vorm in afstemming met het dagelijks bestuur: gedeputeerde staten en betrokken colleges.

Resultaat:

Een inspirerende gebiedsvisie en samenwerkingsovereenkomst waarin de doelen voor omgevingskwaliteit concreet zijn gemaakt.

4. Uitwerken

Welke instrumenten hebben we nodig om te sturen op omgevingskwaliteit in de uitwerking- en realisatiefase?

In dit stadium is samenwerking en het maken van afspraken belangrijk, vooral ten aanzien van de coördinatie daarvan. Ook tijdens de uitvoering blijft het belangrijk om vast te blijven houden aan de kwaliteitsambitie en eventuele afspraken. Een kwaliteitsteam kan een kwaliteitscheck doen tijdens de uitvoering: zit in de concrete ingrepen en ontwikkelingen het oorspronkelijke ambitieniveau verwerkt?

Hoe vertaal je de ambities, waarden en belangen naar haalbare plannen met kwaliteit?

In dit stadium is samenwerking en het maken van afspraken belangrijk, vooral ten aanzien van de coördinatie daarvan. Kijk ook naar de financiële haalbaarheid en leun daarbij niet te veel op subsidies. Deze zijn tijdelijk en onvoorspelbaar. Hoe zit het met opdrachtgeverschap? Vergeet ook bestuurlijk draagvlak en commitment niet in deze fase. Wie zorgt uiteindelijk voor verbinding en sturen op kwaliteit tussen de verschillende projecten onderling? Welke instrumenten kunnen hierbij helpen? Ook tijdens de uitvoering blijft het belangrijk om vast te blijven houden aan de ambitie en eventuele afspraken. Een kwaliteitsteam kan een kwaliteitscheck doen tijdens de uitvoering: zit in de concrete ingrepen en ontwikkelingen het oorspronkelijke ambitieniveau verwerkt?

Resultaat:

Een uitvoeringsovereenkomst of programma met uitvoeringsagenda met daarin opgenomen hoe wordt gewerkt aan omgevingskwaliteit in het gebied en welke instrumenten daarbij ingezet worden. Het programma voorziet daarbij ook in de wijze waarop voor financiële dekking wordt gezorgd voor de uitvoering.

5. Realiseren

Op welke manier draagt een of meerdere projecten bij aan waarden en kwaliteitsambities?

De verschillende projecten hebben elk een eigen tijdspad; een periode waarbinnen het project en de doelen moeten zijn behaald. Een nieuwe schuur is relatief snel ontworpen en gebouwd, natuurontwikkeling kan decennia duren. Elk project kan bijdragen aan de kwaliteitsambities in het gebied als deze vooraf goed vastgesteld zijn.

Resultaat:

Een succesvol project (of projecten) die passen binnen de ambities en voldoende draagvlak in de omgeving.

6. Beheren & evalueren

Wat hebben projecten toegevoegd aan de identiteit, leefbaarheid en kwaliteiten van het gebied?

Door het hele proces te monitoren kan tussentijds bijgestuurd worden en geleerd worden voor andere gebiedsprocessen. Dit klinkt vanzelfsprekend maar gebeurt in de praktijk nog onvoldoende. Bouw een actieve terugkoppeling in, periodiek, ook naar het dagelijks bestuur en de stakeholders die al vanaf het begin betrokken zijn.

Hoe zorgen we voor het vasthouden van kwaliteit in de beheerfase?

Beheer in gebieden is sterk afhankelijk van pachtcontracten (kan dit lang of is het steeds kortdurend) en subsidies. Zorg er samen voor dat het behouden van de kwaliteit die je samen hebt bepaald en die inmiddels uitgevoerd is doorslaggevend is en niet te veel leunt op subsidies.

Resultaat:

Participatieve kwaliteitsmonitoring die zicht geeft op hoe ondernemers en bewoners het gebied ervaren en beleven. Dit vormt vervolgens weer kennis voor verdere beleidsvorming.

Colofon

©2025, Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (DGRTL, LNVN)

Kwaliteitsaanpak gebiedsprocessen landelijk gebied (versie 1, november 2025)

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, Den Haag

omgevingskwaliteitlandelijkgebied@minlnv.nl

De kwaliteitsaanpak is een product van Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (RTL) en het resultaat van een analyse van openbare bronnen en meerdere expertsessies uitgevoerd door BuroSchout en Atelier Yto. De kwaliteitsaanpak is met de grootst mogelijke zorg samengesteld en dient ter ondersteuning van de doorontwikkeling van het landelijk gebied. Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend. RTL en de opstellers aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid voor eventuele onjuistheden in deze publicatie, noch voor de gevolgen van het toepassen van (onderdelen van) de inhoud.

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

BURO
SCHOUT
& Atelier YTO